

UKF

Medlemsinformation 1 - nyhetsbrev febr. 2005

Årgång 19

På ångbåtarnas tid

Ångbåtskännaren Lennart Rydberg berättar om ångbåtarnas centrala roll i vår bygd
UKF:s inventering av ångbåtsbryggor - *ons 24 februari i Dagcentralen i Bro*

Kungsängen i gammal tid

Äldre kartor och bilder

Onsd 9 mars

Bro och Låssa i gammal tid

Äldre kartor och bilder

Tisd 12 april

Bro Häradsallmänning - Sveriges minsta. Tillkomst och historia

Skogvaktaren Joachim Tiefensee - skogens skötsel aktuell i dessa dagar *6 april*

Natur och kultur vid Ådö

Vandring i slottsparken och den stora hassellunden i Lagnö naturreservat

söndagen 8 maj

Almarestäket - årets "grand-tour"

Vikingatida kastal, kunglig borg, ärkebiskopsborg S:t Eriks slott, Stockholms blodbad

söndagen 22 maj

Säbyholmsskolan - odlade växter i gammal miljö

Historien om Magna Sunnerdahls hemskola på landet

onsdagen 15 juni

Håtunaleken 700 år
Skall den högtidlighållas?

Kulturnämnd avskaffad
Kommunal kulturpolitik - finns den?

UKF:s pågående projekt och arbetsuppgifter

Årsmöte *ons 6 april* hembygdsgården Klint kl 18.30

Föreningen för
Upplands-Bro
Kulturhistoriska
Forskningsinstitut

Ordförande: Curt Dahlgren, Markviksvägen 19, 165 59 Hässelby, 0708-44 22 48
Sekr: Börje Sandén, Målarvägen 19, 197 30 Bro, 08-582 405 15 pg 27 58 94-4
Uppllys. Börje Sandén, 08-582 405 15. Telesvar 582 413 55. **E-post:** ukf@ukforsk.se
Forskarakademien: Bengt Borkeby, 581 656 59 v.ordf **Webbplats:** www.ukforsk.se

Kulturarrangemang 2005 UKF och andra kulturorganisationer

UKF tar vanligen upp en deltagaravgift på 20-40:- vid publika aktiviteter beroende på våra omkostnader. Tillsammans med den årliga medlemsavgiften är deltagaravgifterna en viktig inkomstkälla. Alla arrangemang är öppna för allmänheten. Tag gärna med vänner och bekanta

Ons 23 februari kl 19.00 Dagcentralen i Bro centrum nära centrumparkeringen

På ångbåtarnas tid

Lennart Rydberg, ordförande i Stiftelsen Skärgårdsbåten, berättar hur ångbåtarna var en del av vardagen i Upplands-Bro under hundra år. Han arbetar med en bok om de många mindre ångbåtsrederierna i Mälaren och är medförfattare i UKF:s kommande hembygdsbok. I ingen annan kommun vid Mälaren torde man kunna finna så många rester av ångbåtsbryggor som här. Halvdussinet ångbåtslinjer trafiikerade 20-talet bryggor längs de ca 13 mil långa stränder, de många öarna oräknade. Stockholmarna behövde Mälardalens jordbruksprodukter och inte minst grönsakerna från våra många herrgårdsträdgårdar.

Lokala ångbåtslinjer utgick från Säbyholm i Låssa och Fiskartorpet vid Brogård. På bägge ställena disponerade ångbåtskaptenerna särskilda övernattningsbostäder. Stugan vid Säbyholm har fortfarande namn efter den legendariske kaptenen Hjort som vid sekelskiftet 1900 förde båten Svartsjölandet.

Två familjer med bostad i Låssa var ledare/delägare i ångbåtsbolag. Om detta kommer Lennart Rydberg att närmare redogöra för.

Ons 9 mars kl 19. Villa Skoga, Gamla Landsvägen 4, bakom Systembolaget, nära pendeltåget

Kungsängen i gammal tid

Gamla kartor och äldre och nyare bilder visas och kommenteras av Börje Sandén. UKF har i sitt arkiv ett stort antal lantmäterikartor i färgdia, de äldsta från 1600-talet. De håller på att digitaliseras för att kunna presenteras både på papper och video. Kartor av särskilt intresse för Upplands-Bro är de s.k. Häradskartorna från 1860. De är de första i serien av ekonomiska kartor som gjordes i vårt land. De visar jordbruksbygdens utformning innan järnvägen byggdes.

Genom åren har också dokumentära bilder av samhällets utveckling sparats. Sedan en tid disponerar vi också länsmuseets/länsstyrelsens byggnadsinventering i bild från 1973. Kommunen har nyligen avsatt pengar för en rekonstruktion av det kommunala bildarkivet.

Bilder av Bengt Carlssons vackra modell av Kungsängen under 1940-talet kommer att visas och kommenteras.

Onsd 6 april kl 19.00 Hembygdsgården Klint, Prästvågen 8 Bro, nära pendeltåg

Bro Häradssällmanning, Sveriges minsta.

Häradssällmanningarnas tillkomst och historia. Genomgång av en skogsbruksplan gällande de närmaste 10 resp. 100 åren. Ett aktuellt tema i dessa dagar! Skogen en "långsiktig" historia. Skogvaktaren Joachim Tiefensee berättar ur sin rika erfarenhet om skogarnas skötsel och naturens egenheter.

Föredraget föregås av UKF:s årsmöte kl 18.30

Tisd 12 april kl 19 Hembygdsgården Klint, Prästvågen 8 Bro, nära pendeltåget

Bro och Låssa i gammal tid

Gamla kartor och äldre och nyare bilder visas och kommenteras av Börje Sandén.

(Se programpunkten Kungsängen i gammal tid)

Arr. Bro-Låssa hembygdsförening

Sönd 8 maj kl 13, Ådö, parkering mellan Ekotemplet och slottet

Natur och kultur vid Ådö.

Vandring ca 3 km i parken och hassellunden som utgör en stor del av Lagnö naturreservat. I sällskap med Joachim Tiefensee och Börje Sandén. Hassellunden är en av de största och äldsta i länet. Mistelbeståndet har vuxit betydligt under senare åren.

Sönd 22 maj kl 13. Almarestäkets borgruin.

Årets "Grand tour - Almarestäket"

Vikingatida kastal, kunglig borg, ärkebiskopens fasta hus S:t Eriks slott.

Den strategiskt mycket betydelsefulla platsens roll genom tiderna.

Marinarkeologiska undersökningar och fjärrstyrd TV-kamera i borgens innandöme.

Brobyggen, järnvägsdragningen 1876 och i vår tid och den viktiga Stäkets färja.

Vandring i bokskogen med det märkliga gjutjärnsmonumentet.

Börje Sandén berättar, ta med förtäring till pausen.

Onsd 15 juni kl 19. Säbyholmsskolan invid Låssa kyrka

Medlemsavgiften för 2005 är 100:- Inbetalningskort bifogas.

Några har redan betalt in för 2005 och för dem är kortet förhoppningsvis bortplockat.

Tidskriften Kultur & Historia som utkommer 1-2 ggr per år ingår i priset

Säbyholmsskolan - modernt naturbruksgymnasium i gammal miljö

Odlade växter på friland och i växthus bland vackra byggnader från 1900-talets början.

Hemskolan på landet i naturskön miljö med ca hundra elever boende i internat blev naturbruksgymnasium med ca tre hundra elever. Vandring genom området och något om skolans historia. Uppföljning av höstens utförliga presentation av Magna Sunnerdahls skola.

Sönd 21 augusti. kl 13- ca 16. Samling med bilar vid Kalmarsand

Arkeologidagen 2005

Gamla färdvägar och kultplatsen vid Draget

Vid Draget, på gränsen mellan Upplands-Bro och Håbo, kan nya och gamla färdvägar till lands och sjöss åskådligt berättas för oss hur man genom tiderna löst framkomstmöjligheterna i en mycket besvärlig terräng. Landvägen mellan Bergslagen och Stockholm var viktig och den måste fram just här. Inte förrän i mitten av 1800-talet fick man en bekväm väg över det smala näset mellan Ullevifjärden och Kalmarviken.

Hur gjorde landshövdingen Kraemer och hur såg det ut tidigare? Fyra generationer vägar skall vi studera. Vi skall vandra i de äldsta hålvägarna och 1600-talsvägen om inte det pågående bygget av villor och radhus lägger hinder i vägen. 1700-talsvägen skall vi både gå och åka bil på.

Järnvägsbyggarna hade det inte heller lätt på 1870-

talet. Då sprängde man ut en smal hylla på kanten av berget. När man byggde tunneln genom berget missade man lyckligtvis Rövargrottan med 50 meters mariginal.

Vi får anledning att utreda sträckningen av vintervägen, som var så viktig för de tunga järntransporterna till Stockholm före järnvägens tillkomst. Tack vare landhöjningen blev det inget strömmande vatten som hindrade tillfrysningen.

Sjövägarna var forntidens riksvägar. Landhöjningen stoppade inte sjötrafiken. Man drog båtarna i en dragränna, troligen med organiserad draghjälp. Där om vittnar flera ortnamn med ordledet "drag".

Platsen låg centralt i den stora skärgården som sträckte sig ända upp till Uppsala och blev en viktig samlingsplats för folket i denna del av Mälardalen. Där om vittnar den stora vallanläggningen på platsen för det som på kartorna kallas fornborg. Det torde vara mellansveriges största och tillika äldsta av människor skapade anläggning. Vallen är över 500 m lång.

Vi tar bilarna och åker till parkeringen nedanför det stora fornborgsberget. Där uppe blir det en redogörelse för utgrävningarna i mitten på 90-talet, vilka visade att vallen var 4000 år gammal. Således en kultplats nästan 3000 år äldre än Rösaring!

Några tips för den som botaniserar på UKF:s hemsida.

Vi använder allt oftare formatet Acrobat när vi presenterar större mängder text och bilder. Det är ett s.k. Portabelt Dokument Format (PDF), som fungerar oberoende av vilken dator eller datorspråk som ligger till grund för dokumentet. Dessutom blir filerna i Acrobat "lättare" än de ursprungliga och öppnas därför snabbare, betydelsefullt för dem som inte har tillgång till bredband. (Du vet väl att Telia erbjuder enkel form av bredband genom ett särskilt modem som gör det möjligt att samtidigt tala i telefon).

Många filer kan med hjälp av programmet föras samman till större enheter med möjlighet att söka på valfria ord i hela samlingen.

Du kan skriva ut de sidor du är intresserad av.

Du kan markera sidor och tillfälligt eller permanent spara dem på din hårddisk.

För att göra detta måste du ha hämtat hem gratisprogrammet Acrobat Reader. Om du har en äldre version bör du byta till 6 eller högre.

Då har du nytta av färgerna i det fönster som visar strukturen på PDF-filen.

Bokmärken = länkar till annan information

Om en PDF-fil används för att illustrera en enskild företeelse (bild/tabell) behöver du inte öppna fliken Bokmärken.

Bokmärken bör användas när det finns hundratals sidor i filen. Fliken Bokmärken ligger i vänstra kanten på skärmen. (Om den inte redan syns gå till Visamenyn | Navigeringsflikar)

Bokmärken visar strukturen på informationen

"+ tecken" framför bokmärket går till underavdelning
Grönt = information, klicka inte, leder ingenstans
Svart = länkar till information i den aktuella filen
Blått = länkar till information i annan fil

Det kan vara lätt att komma vilse om du öppnat en annan fil.

Gröna pilar för att bläddra mellan redan öppnade sidor

Svarta pilar för att gå till nästa sida i dokumentet

Ctrl+Shift för att gå till viss sida. Skriv ex 378

Om länkarna har fört dig till vanliga internetfiler (HTML) måste du använd Webbläsarens pilar längst upp till vänster på skärmen.

Det finns ofta länkar till tips och råd för hanteringen av PDF-filerna på hemsidan.

Några exempel på PDF-filer med mycket information finns på annan plats i Nyhetbrevet.

700 år sedan Håtunaleken ägde rum någonstans i Håtuna.

Med viss regelbundenhet högtidlighåller vi det som brukar kallas Håtunaleken, ja, under flera år på 1990-talet uppförde teatersällskapet ett uppskattat krönikespel om det som hände en ödesdiger dag i Håtuna för snart 700 år sedan. I själva verket var Håtunaleken ett rättsövergrepp av grövsta slag, ett i raden av många. Fredagen den 29 september år 2006 är det 700 år sedan det hände och det bör vi högtidlighålla.

Kan det verkligen finnas anledning att fira en sådan händelse?

Svaret är ja, men det är inte själva Håtunaleken som vi skall minnas efter alla dessa år utan den roll i historien som följderna av den långa raden av rättsövergrepp medförde. De pågick under mer än tio års tid. De som för tillfället hade makten fängslade sina motståndare utan dom och rannsakan. Men det skulle till slut växa fram något gott ur den kris som land och folk genomgick under denna tid; något gott som fått bestående värde fram till vår tid och förhoppningsvis för all framtid.

Den första allvarliga händelsen inträffade när kung Birger med drottning, ärkebiskop och många andra herremän blev tagna till fånga här i Håtuna av kungens bröder som med svekliga metoder tillskansade sig makten i riket. Inbördeskrig utbröt med inblandning från Danmark och Norge. Birger återfick visserligen friheten men satt i det närmaste maktlös på sitt slott i Nyköping. Han ruvade på hämnd i elva år; en hämnd som han verkställde genom att bjuda in sina bröder till försoningsgästbud och på natten fängsla dem och sedan låta dem dö av svält i slottets källare.

Vad var det för lek?

Det var först då, 1317, som vi fick veta att tillfångatagandet i Håtuna var en "lek". Ordets dåvarande betydelse finns ännu kvar i talesättet "den, som sig i leken ger, får leken tåla". Det handlar med andra ord om något allvarligt som man ger sig in på, något som kan få helt andra konsekvenser än man tänkt sig. Av gamla ordböcker framgår att betydelsen också var "gyckel" och "spe". Den som gav sig in i leken kunde således riskera att få utstå både "spott och spe". Kanske Birger just spottade sina antagonister i ansiktet när han i sitt våldsamma hämndbegär trängde in i deras nattläger och utropade "Minns ni något av Håtuna lek, den står tydligt för mitt minne. Den här skall inte bli bättre den".

Magnus Eriksson väljs till kung

Stridigheterna i landet hade medfört att nästan hela Birger Jarls/Magnus Ladulås' släkt hade utplånats. När kung Birgers 18-åriga son avrättats på grund av fa-

derns illgärningar återstod bara den 3-åriga kusinen Magnus, vars fader Erik hade dött i Nyköpings fängelsehåla. Denne Magnus Eriksson kom att spela en uppmärksam roll i historien på flera sätt.

Först var det sättet på vilket han som 3-åring valdes till kung, sedan skulle hans namn för evigt förbindas med den första för hela landet gällande lagboken, han skulle också bli den kung som längst regerat detta land, han råkade också ut för den heliga Birgittas beskyllning att vara homosexuell. Hon kallade honom "kung Smek", och Magnus leverne skulle enligt de uppenbarelser Gud gett henne ha varit anledningen till att Gud straffade landet med Digerdöden.

Slutligen var Magnus Eriksson den kung av svensk börd som närmast föregick Gustav Vasa, när denne mer än 150 år efter Magnus Erikssons död blev vald 1523. Jag nämner detta eftersom praktiskt taget alla de utländska kungarna i Sverige spelar en roll i historien kring Almarestäket, en i rikshistorien synnerligen framträdande plats inom Upplands-Bros gränser. Det faktum att utlänningar så totalt styrde över Sverige under så lång tid har de flesta svenskar inte tagit till sig. En närmare utredning om denna tid går emellertid utanför ramen för denna lilla essä.

Sverige får sin första grundlag

Nu tillbaka till den av Magnus Erikssons historiska insatser, som på lång sikt varit mest betydelsefull. Han var naturligtvis helt omedveten om, att de löften han tvingades avge när han som 3-åring lyftes fram inför folket vid Mora Sten utanför Uppsala och utropades till kung, skulle få så vittgående konsekvenser. Han lovade, sittande på sin förmyndares arm

- 1) att när han blev myndig skulle han inte fängsla någon, fattig eller rik, utan att denne befunnits skyldig enligt lagen.
- 2) Han lovade också att inte kräva extra skatt av befolkning utan att orsaken till behovet av den hade framlagts för menigheten i var och en av rikets delar. Inga andra fick mottaga eller uppbära denna skatt än de som blivit särskilt utvalda till detta, "samt två bönder, förordnade av bönderna själva i vart och ett av biskopsdömena."

Dessa två löften skulle komma att vara vårt lands första och enda grundlag i 400 år. Inte förrän 1719, efter Karl XII:s förlustbringande krig, fick vi en ny grundlag. Men med bibehållande av de löften som 3-åringen godkänt.

Vad hände vid Mora Sten?

Hur det gick till när de två viktiga punkterna presenterades för folkförsamlingen vid Mora Sten har kunnat rekonstrueras med hjälp av bevarade skrifter?

Upplands lagman Birger Persson (Petersson enligt senaste forskningsresultat) höll ett välkomsttal där han

framhöll att de närmast föregående kungavalen skett på olaga plats och som följd därav med olyckligt resultat. Nu borde allt gå bra.

Rikets drots, motsvarigheten till dagens justitie-minister och på vilkens arm Magnus Eriksson satt, framhöll Birgers falskhet och grymhet, i skrift befast i bl.a. "protokollet" från mötet, de s.k. Frihetsbrevet återgivet på UKF:s hemsida. Där finns också mer att läsa om vad som sades och gjordes vid det beramade mötet den 8 juli 1319 på Mora äng i Lagga socken en mil SO om Uppsala.

Folkmötets roll i historien

Folkförsamlingen har ansetts vara så representativ för hela svenska folket att historiker på allvar velat kalla detta möte en svensk riksdag. Men eftersom man endast har den mindre säkra Erikskrönikan att stödja sig på när det gäller vilka folkgrupper som var närvarande har man nöjt sig med att framhålla år 1319 som en mycket viktig vändpunkt i vår historia, den då vårt land fick sin första grundlag.

I våra historikers diskussioner om vilket möte som skulle kunna kallas vår första riksdag stannade man för mötet på Näs äng 1502. Från detta möte vid nuvarande Kungsängens kyrka finns ett mer trovärdigt "protokoll" bevarat, vilket anger vilka befolkningsgrupper som representerade den svenska allmogen. Mer om detta möte finns på vår hemsida.

Håtunaleken - början till något stort

Av min framställning här ovan torde det framgå att Upplands-Bro har anledning att på lokal nivå lyfta fram det värdefulla som växte fram ur Håtunaleken, vår första grundlag. När vi väl är framme vid år 2019 är jag övertygad om att 700-årsminnet av grundlagens tillkomst kommer att firas på riksnivå. För att inte tala om vad den lokala hembygdsföreningen i Lagga socken kan få ut av denna betydande händelse i vår gemensamma historia.

Platsen för Håtunaleken

Inledningsvis använde jag ordvalet "någonstans i Håtuna" om platsen för Håtunaleken. Det finns

nämligen inte någon klart definierad plats. Tre ställen i anknytning till Håtuna kyrka har pekats ut. Jag har genom åren i olika sammanhang kommenterat de iakttagelser som talat för och emot dem. Arkeologiska undersökningar är inte möjliga att få till stånd med hittills kända argument. Vi måste hitta skriftliga belägg tillräckligt intressanta för att locka forskare till aktivitet. Och det finns ett sådant, där jag tycker att man har kört fast i en återvändsgränd.

Nyckeln till gåtans lösning heter Fornsigtuna

Jag tror att nyckeln heter Fornsigtuna. I förra numret av Nyhetsbrevet utvecklade jag min syn på de olösta frågorna kring Fornsigtuna. En av dem är just det ovedersägliga faktum att kung Birger några år innan han tillfångatogs i Håtuna undertecknat ett dokument då han befunnit sig i Fornsigtuna, en kungsgård i Håtuna. I början av 1600-talet var den en bondby med namnet Fornsigtuna i vilken det 300 år efter Birgers vistelse ännu fanns väl dokumenterade ruiner i sten och tegel i form av murar, torn och t.o.m. en skönjbar borggårdsplats.

Tre olika beskrivningar utpräddade mellan åren 1612 - 1672 berättar om byggnadsanläggningar. År 1680 fick riksantikvarien i uppdrag av riksdagen att undersöka vilka gamla kungsgårdar som skulle kunna återföras till kronan eftersom de blivit förlänade till privatpersoner. Hans egenhändiga rapport berättar att en av dem är "Håtuna Kongsgård ... som förmenas varit byggd öster om kyrkan" och "varit byggd för Sigtunas skull".

Fornsigtuna ligger öster om kyrkan - 2 km! Man kan tycka det märkligt att den främsta experten på fornminnen, initiativtagare till den stora inventeringen av fornminnen på denna tid och med två rapporter om ruiner på platsen uttrycker sig så pass vagt. Vår tids forskare har tolkat hans upplysning så att kungsgården har legat *omedelbart öster* om kyrkogårdsmuren. Men borde inte en byggnad med koppling till Sigtuna funnits i Fornsigtuna?

Min önskan är att problematiken tas upp till sakkunnig behandling.

UKF:s Nyhetsbrev

Alla våra nyhetsbrev - nu inne på 19 årgången - finns i lättläst format på vår hemsida. Där finner du många artiklar och projekt som speglar historien i vår bygd. Vi tror att informationen är värdefull för dem som flyttat hit under senare år. Särskilt med tanke på att hembygdsboken inte funnits att köpa på många år. Nyhetsbreven finns också i pärmar på biblioteken.

Hembygdsboken Det hände i Upplands-Bro från 1984

Med tanke på att det är ytterst osäkert - när och om - en ny reviderad upplaga kommer att bli tillgänglig, så lägger vi nu successivt ut viktigare kapitel på hemsidan - med aktuella kommentarer.

Kommunal kulturpolitik

- finns den?

Under många år fanns det ett forum för lokala kulturaktiviteter i vår kommun där kommunen representerades genom sin kulturnämnds tjänstemän och en förtroendevald ledamot. När kulturnämnden avskaffades i slutet av 90-talet fortsatte kultur-föreningarna sin verksamhet med regelbundna sammanträden i en samrådsgrupp bestående av våra tre Hembygdsföreningar, UKF, Kulturbojen och Stiftelsen Tärnsund.

Efter omorganisationen av den kommunala verksamheten insåg vi snart att vi måste agera aktivt för att kunna behålla en kommunikationskanal med kommunens många nya tjänstemän och förtroendevalda. Vi fick till stånd ett möte med Bildningsnämnden som nu skulle hålla i kommunens kulturfrågor. Vi berättade för nämnden om den aktiva kulturpolitik som drivits av kulturnämnden under 70-80-talen, framförallt manifesterad i det 3-åriga hembygdsprojektet, tillkomsten av en kulturhistorisk karta 1982 och en hembygdsbok 1984. Men vi berättade också om pågående kulturaktiviteter, och att Forskningsinstitutet arbetar på ett annat sätt än hembygdsföreningarna med fokusering på hembygdsstudier och publicering av resultaten i bokform, hemsida, exkursioner och föredrag.

Vi lyfte särskilt fram den Svenngårdska hembygdsamlingen, en mycket stor kulturskatt som donerades till kommunen 1970. Den fyller det Svenngårdska rummet på biblioteket i Kungsängen med 70-80 hyllmeter av för bygden relevanta böcker från 1500-talet och vidare genom århundradena samt historiska dokumenthandlingar i tusentals.

Några år har nu gått och nya kommunala tjänstemän och folkvalda har tillkommit. Någon aktiv kommunal kulturpolitik har vi inte märkt. Kultur & Fritid, en underavdelning till Bildningsnämnden, har inga mandat att driva kulturpolitik, dess enda dokumenterade uppgift tycks vara att fördela pengar till de

organisationer som begär anslag. Men kulturpolitik är faktiskt mer än ekonomiska bidrag till olika projekt.

Samrådsgruppens diskussioner och frågor om kommunal kulturpolitik, som vuxit fram under det sista årets diskussioner, har nu framförts vid möten med kommunalråd och bildningsnämndens ordförande. Såväl UKF:s verksamhet under 18 år som existensen av den utomordentligt innehållsrika hembygdsamlingen i Svenngårdska rummet på Kungsängens bibliotek torde nu vara bekanta för våra nya beslutsfattare.

När staten engagerade sig i lokal kulturpolitik

För att mera konkret upplysa nya kommuninnevånare och kommunalpolitiker om det storslagna hembygdsprojektet 1977-81, som syftade till att ge de många nya Upplands-Broborna en ny hembygd, lägger nu UKF ut på sin hemsida det avslutande delprojektet "Vi skriver i Upplands-Bro". Denna del ansågs så värdefull att Socialstyrelsen, en av de statliga medarrangörerna, publicerade en 188-sidig skrift som sändes till alla kommuner i landet.

Den andra statliga medarrangören var Historiska museet, som tog fram ett nummer av sin skriftserie Historiska Nyheter i 2 x 10000 exemplar. De delades ut till alla innevånare och i fortsättningen till alla nyinflyttade tills upplagan var slut. Innehållet var helt lokalt och framställt av skribenter i kommunen.

Under vårens lopp blir alla bidragen i Vi skriver tillgängliga på hemsidan. För närvarande finns ett representativt urval medtaget kompletterat med rapporter och beskrivningar av huvudprojektet inkl. prov på artiklar ur Historiska Nyheter och en redogörelse för Upplands-Brodagen på Historiska museet.

Sedan en tid finns också en del av UKF:s mångåriga arbete med Svenngårdska samlingen på hemsidan, över 600 renskrivna sidor. Där hittar du främst historia kring vägar och gårdar i Kungsängenområdet.

Näs - Stockholms-Näs - Kungsängen

När den första hembygdsboken skrevs i början av 1800-talet hette socknen Näs. När den andra hembygdsboken kom ut 1925 kallades den Stockholms-Näs. Vid tredje hembygdsbokens tillkomst var namnet Kungsängen. Det var järnvägsbolaget som hittade på namnet Kungsängen för den station man anlade i Stockholms-Näs. Nuvarande idrottsplatsen hade sedan slutet av 1500-talet varit en "kungsäng" eller Kungl.Maj:ts äng, som det står i jordeboken.

På 1800-talet blev det i vår del av Mälardalen nödvändigt att skilja tre socknar med namnet Näs från varandra, så det blev Enköpings-Näs, Uppsala-Näs och Stockholms-Näs. Men var ligger näset i Kungsängen? Det är den landförbindelse som i dag kallas Ryssgraven. Men nu finns det också någonting som kallas "ed". Topografiskt ser de likadana ut. Skillnaden i betydelse är intressant att reda ut. Det är fråga om ett näs om det skapar en landväg mellan exempelvis fastland och en ö, som vid Ryssgraven. Om det i stället nyttjas som en transport väg mellan två vatten, såsom mellan Edsviken och Sigtunafjärden, är det ett ed.

Aktuella arbetsuppgifter och projekt

Agrarboken - ett arbetsnamn på vårt stora bokprojekt om huvudnäringen jordbruket. Vi vill med den visa "jordens användning i Upplands-Bro under 1900-talet".

Förfrågan om pengar för tryckning har lämnats till kommunen. Eftersom det inte finns någon kultur-nämnd går ansökan direkt till kommunstyrelsen. Vi hoppas också på bidrag genom fonder och sponsorer. Boken beräknas omfatta 200-250 sidor rikligt försedda med bilder.

Arbetsgrupper har tagit sig an olika delprojekt såsom intervjuer med jordbrukare liksom studier i vårt eget arkivmaterial och på olika institutioner och bibliotek.

Rekognoseringar med bilddokumentering runt om i kommunen har gjorts. Som nämndes i förra nyhetsbrevet har ångbåtstrafiken spelat en mycket stor roll för jordbruket i Upplands-Bro. Nu har alla gamla ångbåtsbryggor lokaliserats, ångbåtshistoria skrivs och medhjälpare är en expert på området.

En försmak av arbetet just med ångbåtarna får du om du kommer på UKF:s första föredrag 23 februari i Dagcentralen i Bro, då Lennart Rydberg låter oss ta del av den senaste forskning i ämnet. Jag skulle tro att han för historien ner till 1860-talet då ett av de verkligt långlivade ångbåtsbolagen fick både namn och båt döpt efter en ort inom dåvarande Låssas gränser. Grundaren av bolaget har eget gravkor på Låssa kyrkogård.

Bildarkiv

Det ser nu ut som om vi på nytt kan få tillgång till kommunens bildarkiv. Pengar har beviljats för att rekonstruera förteckningen och även lägga in nya bilder.

Nyheter på hemsidan sedan förra nyhetsbrevet

Ett mångårigt forskningsprojekt kring **soldater och soldattorp i Håtuna och Håbo-Tibble** finns nu tillgängligt på hemsidan. Bara någon vecka efter publiceringen kom intressanta reaktioner från dem som ville veta mer eller hade frågor till Gun Björkman.

Nu finns sammanlagt över 1500 sidor med **kungörelser ur Låssa kyrkas arkiv**. Har budskapet allmänt intresse återges de fullständigt. Övriga är ibland kraftigt avkortade. Här finns Kungl Maj:ts påbud mellan åren 1800-1825, en tid då en kung blir avsatt och landet deltar i kriget mot Napoleon.

Här finns exempelvis Gustav IV Adolfs förordning riktad mot de unga adelsmän som i protest mot regimen avsåg sig sitt adelskapet. Några av dem blev

sedan både mäktiga och rika män i staten. Hans Järta (Hierta) grundade Aftonbladet, Per Gustav Tamm (Tham) blev en synnerligen mäktig - och rik - industriman. Han adlades på nytt av Carl XIV Johan. Några generationer senare flyttade familjen till Låssa och namnet är bevarat i den stora kursgården Tammsvik. En annan i den radikala protestgruppen blev t.o.m. religerad från universitet för sina uttalanden. Trots detta blev han biskop. Hans namn var Marcus Wallenberg.

Kanske ännu intressantare är **Landshövdingens kungörelser** eftersom de berör vår del av Uppland. Du kanske blir lika intresserad av dåtidens stora och små frågor som vi, så att du sätter dig och bläddrar igenom dem från början. F.n. tiden 1816-1833.

På hemsidan har vi nu inte bara de skriftliga berättelserna i skriftserien **Vi skriver i Upplands-Bro** från slutet av 70-talet. Vi har också en komplett redogörelse (naturligtvis i sammandrag och modern stavning) av bandade intervjuer under beteckningen **Ortsbor berättar**. De är gjorda under 50 års tid. Den äldsta intervjuade föddes på 1880-talet.

I dagens nyhetsbrev har du kanske redan läst artikeln om Håtunalekens betydelse. På hemsidan kan du läsa **Erikskrönikans text från 1300-talet** i modern språkdräkt. Där finns också i något avkortad form det kända "frihetsbrevet" från 1319, det som kallats Sveriges magna charta och som kom att vara vår enda grundlag i 400 år.

En av de verkligt stora nyheterna på hemsidan är redogörelsen för innehållet i 5 stora pärmar med lokalhistoria från Kungsängen. De utgör en liten del av den **Svenngårdsska hembygdssamlingen**. Det nu presenterade materialet innehåller **gårdshistoria** inkl. utdrag ur häradsrättens protokoll för **gårdar i Kungsängen**.

I mitten av januari kom en förfrågan om historien kring Granhammar. Eftersom det var en myndighet som frågade fann jag det bäst att inte ge min egen personliga uppfattning om vad som hände efter **regeringens beslut sommaren 1980 att Granhammar skulle rivas** eftersom det var så förfallet och militären inte hade någon användning för det. För saken relevanta remissinstanser hade blivit överkörda och ingen räddning stod att finna.

Kort tid efter beslutet såg det ut som om saken hade kommit i ett nytt ljus. I hembygdsföreningen tog vi fasta på vår idé. Inom kort hade en folkligt förankrad grupp människor aktiverat sig. Först ställde sig kulturnämnden bakom vårt förslag, sedan fick vi riksdagsmän från bägge blocken att engagera sig. Det blev mycket stor turbulens kring frågan och saken fick så småningom en närmast obetalbar upplösning utifrån vårt lokala perspektiv.

Hembygdsfolket var som du anar i allra högsta grad part i målet. Därför skickade jag i stället en utförlig berättelse skriven av en utomstående person, en berättelse som aldrig publicerats förut. Stockholms universitet hade gjort ett dussintal studier kring Granhammar ur alla tänkbara aspekter. Det var meningen att det skulle bli en lättillgänglig bok av materialet. Manus gjordes och skickades till kulturnämnden för kollationering och korrektur. Men bokprojektet fullföljdes aldrig.

Nu är kulturnämnden borta och nuvarande tjänstemän på kommunen har inte kunnat återfinna manuset. Det som mest intresserade mig var de många turerna kring Granhammar i form av skrivelser och protokoll. Jag fick emellertid möjlighet att se det stora manuset och tog lyckligtvis en kopia av inledningskapitlet som redogör för hela händelseförloppet från 1962 till 1983.

Här i nyhetsbrevet finns inte plats för vare sig den opartiska skildringen eller en motsvarande ganska lång berättelse som jag nyss skrivit utifrån de av mig kända omständigheterna. Kanske vi publicerar någon av dem i vår tidskrift Kultur & Historia. Bägge finns emellertid redan på vår hemsida.

Jag bör väl ändå försöka få plats med en förklaring till det jag nyss beskrev som "en närmast obetalbar upplösning" på den infekterade frågan utifrån mitt perspektiv.

Någon gång i mitten av 70-talet hade jag i egenskap av ordf. i Upplands-Bro Musiksällskap försökt få till stånd en friluftskonsert i vår serie Musik i det Gröna, en serie som vi genomförde på våra många fornminnesplatser. Historien om slottet skulle berättas och jag frågade om vi inte kunde få titta in i det. Slottet var ju sannerligen ingen ruin. Jag fick svaret att det var livsfarligt att gå in i byggnaden. Det växte till och med träd inne i den. Vi fick snällt hålla vår konsert i regementets samlingssal.

Det skulle dock till slut bli en konsert - vid och t.o.m. inne i slottet - en vacker junidag 1983 med mer än 500 åhörare. Vår aktion hade medfört att regering erkände att den förts bakom ljuset om den förfallna byggnaden.

Försvarsministerns uttalande i riksdagen några veckor före konserten hade lagt orden i min mun, när jag som avslutning på historiken kunde säga till åhörare och musikanter:

"Genom ett uttalande i riksdagen är det inte längre livsfarligt att gå in i slottet. Var så goda och stig på."

PS

På hemsidan finner du, förutom de två berättelserna

om händelseförloppet, också hembygdsföreningens och kulturnämndens gemensamma skrivelse till försvarsministern, hela riksdagsprotokollet om diskussionerna, min arkivstudie om processens gång och programmet vid den beramade friluftskonserten.

Jag tackar den frågande myndigheten för att jag mer än 20 år efteråt "osökt" fått anledning av ta upp saken.

Kort resumé av förra terminens aktiviteter Arkeologidagen.

Någon kanske frågade sig varför även Arkeologidagen ägnades Fornsigtuna - Signhildsberg, när så många deltog vid årets "grand-tour" i maj. Men det blev som vi anade. Denna visning annonserades i dagpressen av riksantikvarieämbetet, och de flesta av 40-tal deltagare var "utsocknes". Dessutom blev det ett reportage i UNT.

Vi bekantar oss med stjärnhimlen

Tredje gången var det fler än de två föregående gångerna som vi inte kunde ta emot.

Högekulturer i USA före Columbus.

Det kom få besökare till de tre föreläsningarna av Jens Tellefsen, trots ett mycket intressant ämne. Man förvånas över att så stora fornminnesplatser är så lite kända. Man tänkte många gånger på "USA - biggest in the world". Kultplatser och byggnader var i paritet med Mexico och Egypten. Efter vad vi förstod var emellertid dessa platser mycket lite kända av amerikaner i gemen. Högekulturer före européernas ankomst! Kan det vara möjligt?

Från Magna Sunnerdahls hemskola på landet 1911 till dagens naturbruksgymnasium Säbyholm

I ca 50 år drevs en unik skolverksamhet i kommunen som syftade till att bereda storstadsungdom stärkande vistelse på landet. För donerade pengar byggdes och drevs skolan ända till efter andra världskriget av räntorna på kapitalet. Eleverna fick praktisk och allmän utbildning med gratis uppehälle i upp till fyra år. Donatorn Magna lät också bygga ett barnrikekvarter på Söder i Stockholm, bekostade flyttningen av Seglora kyrka till Skansen och gjorde det möjligt för Svenska Akademien att för all framtid disponera andra våningen i Börshuset för sin verksamhet.

En vänförening för den gamla skolans elever framställer en minnesskrift om verksamheten. Intervjuer med gamla elever finns redan på hemsidan.

Bli medlem i UKF

genom insättning av 100:- på pg 27 58 94-4,

Kommunen bjuder inte längre på tryckningen av vårt nyhetsbrev. Medlemsavgiften är ett viktigt bidrag för fortsatt utgivning av Nyhetsbrevet.

